

- c) v mnoha pracích je popisována přímá aplikační práce,
- d) modely jsou sestavovány na základě rozsáhlé znalosti světové produkce v oboru, ale přístupy i řešení jsou originální,
- e) sestavovatelé modelů drasticky nezjednodušují modelovou situaci (jak je u matematického modelování běžně zvykem) a snaží se popsat sociální realitu co nej-přesněji a nejúplněji i za cenu teoreticko-matematických a výpočetních komplikací.

Některé části jednotlivých kapitol mají význam i pro nematematicky orientované čtenáře: popis východisek modelu, hypotézy, které model konstituují, interpretace výsledků, seznamy použitých indikátorů a proměnných apod. Pro nematematicky je zajímavá též verbální formulace úloh — řada z nich totiž může obohatit běžné výzkumné rutiny.

Sborník je přínosný ve dvou směrech: jednak uvádí řešení konkrétních úloh sociologie, a tedy přispívá k poznání ve specifických oblastech, jednak může sloužit jako vzor k řešení jiných úloh.

Jednotlivé statí vycházejí ze zkušeností velkých projektů a uplatňování matematiky v rozhodování, prognózách a při analýze sociální reality. Modely jsou naplňovány daty ze statistik a z výsledků sociologických výzkumů.

Kniha patří k nejlepším vizitkám Institutu ekonomiky a organizace průmyslu Sibiřského oddělení AV SSSR. Lze ji jen doporučit k prostudování všem matematikům pracujícím v oblasti sociologie a všem pracovníkům zabývajícím se popsáním či příbuznými problémy.

Jan Řehák

Vitalij Petrovič Marčuk: „Svobodnoje pravo“ v buržuaznoj jurisprudencii. Kritika koncepcij E. Ehrlicha („Svobodné právo“ v buržoazní právní vědě. Kritika koncepcí E. Ehrlicha).

Kijev, Izdatělskoje ob'ediněnije „Višča škola“ 1977, 168 s.

Za zakladatele a hlavního představitele sociologické školy práva je považován Eugen Ehrlich, autor práce *Základy sociologie práva* (Grundlegung der Soziologie des Rechts), vydané v roce 1913, v níž vytyčil známou tezi, že „právo není souborem gramatických vět, ale vnitřním režimem společenských poměrů, které vznikly v životě sociálních skupin“.

Ve snaze vybudovat reálnou právní vědu Eugen Ehrlich soustředil svoji pozornost právě na tento režim. V jeho koncepci se prolínají prvky práva s prvky morálky, psychiky, obyčejů, přičemž samy právní normy zaujímají v tomto komplexu až druhořadé místo.

Základem práva je široký systém lidských vztahů, z nichž se právo odvozuje — konstatuje Eugen Ehrlich. Právem proto není právní norma, ale jednání formulované právním příkazem, tj. jednání uznávané v lidských vztazích i bez příslušné právní formulace. V tomto smyslu je právo systémem nezávislým na normách, neexistuje tedy v nich, existuje samostatně ve faktických právních poměrech. Ehrlichova koncepce představuje zásadní obrat orientace právní vědy od světa toho „co má být“ (pozitivismus, normativismus) ke světu toho, „co je“, tedy obrát k tzv. živému právu. Dělí právo na tzv. právo objektivní (pozitivní — platné) a tzv. právo živé (neboli volné), podle něhož se lidé chovají a skutečně jednají. Společně s Heckovou zájmovou jurisprudencí je vyjádřením odporu proti pojmové jurisprudenci.

Jak E. Ehrlich konstatuje, „těžiště právního vývoje není v naší době — stejně jako ve všech dobách — ani v zákonodárství, ani v jurisprudenci nebo judikatuře, nýbrž ve společnosti samé“. Tato teze výrazně vystihuje podstatu jeho sociologického pojetí: společnost působí spontánně bez ohledu na vůli panující třídy.

V sovětské právní literatuře a také v literatuře ostatních socialistických zemí se v posledních letech objevilo mnoho prací věnovaných kritice buržoazních právních doktrín. Mnozí autoři poukazují na spřízněnost současných buržoazních „sociologů“ a „realistů“ s představiteli idejí „volného práva“. Tuto spřízněnost nepopírají ani buržoazní teoretikové.

V kapitalistických zemích, a zejména například v Německé spolkové republice se ideje „volného práva“ v poslední době staly středem pozornosti. Byly zde vydány téměř všechny základní práce většiny autorů hnutí za „volné právo“ a řada prací nových.

Na tuto situaci reaguje monografie Vitalije Petroviče Marčuka, vydaná v Kijevě v roce 1977. Jsou v ní odhaleny příčiny vzniku a reakční zaměření jurisprudence devatenáctého a začátku dvacátého století a právě v této době se rozvíjejícího tzv. hnutí za „volné právo“. Jsou zhodnoceny místo a úloha „volnoprávního hnutí“ jako nejdůležitějšího pramene fašistické právní ideologie a současné buržoazní jurisprudence. Argumentace vyúsťuje v poukaz na neschopnost buržoazní vědy obohatit se novými idejemi a podat objektivní charakteristiku práva, která odráží reálné zákonitosti vývoje.

Autor hned v úvodu upozorňuje na skutečnost, že v sovětské právní literatuře i v literatuře ostatních socialistických zemí nejsou dostatečně charakterizovány ideje „volného práva“.

V pracích známých sovětských právních teoretiků S. K. Kečekjana, S. I. Vilnjan-ského, V. A. Tumanova, P. E. Nedbaila, O. F. Ivaněnka týkajících se kritiky buržoazních právních ideologií se zpravidla vyzdvihuje reakční podstata idejí „volného práva“ a jejich využívání současnými buržoazními „sovětology“ a „realisty“; škola „volného práva“ je však dotčena pouze v obecných rysech.

Jedinými pracemi zabývajícími se touto otázkou hlouběji jsou: stať B. L. Maneliše *Škola „svobodného práva“ i jeho město v buržoazno-juridičeskou nauku* (in: *Věstník komunistické akademie 1928 č. 2*) a zejména v poslední době publikovaná práce D. I. Lukovské *Učení „svobodného práva“ vo Francii* (in: *Věstník komunistické akademie 1928, č. 2*). Určitou pozornost věnoval škole „volného práva“ také významný bulharský právní teoretik P. Popov (*Kritika na sevremente buržoazni teorii za državata i pravogo*. Sofie 1970, 449 s.).

Vitalij Petrovič Marčuk se od těchto autorů podstatně odlišuje. Nepokouší se řešit všechny otázky spojené s hnutím za „volné právo“. Na základě kritického zkoumání právní teorie Eugena Ehrlicha ukazuje historické příčiny vzniku idejí „volného práva“ v Německu, jejich reakční zaměření, specifikuje charakteristické rysy vlastní celému hnutí a odhaluje jeho úlohu v buržoazní jurisprudence. Dokumentuje, že boj mezi světem socialismu a světem kapitalismu se dnes ve významné míře odehrává na ideologické frontě. Otázky státu a práva a s nimi nerozlučně spojené otázky demokracie jsou v té či oné míře spojeny se všemi politickými spory současnosti. Proto před společenskovědními pracovníky SSSR a ostatních socialistických zemí stojí úkol vést proti apologetům imperialismu tvrdý a nekompromisní boj, ještě více zesílit usvědčující kritiku buržoazních právních doktrín, odhalovat jejich sociální, filozofické a historické prameny, jejich antisovětský a hluboce reakční obsah a zaměření. V této souvislosti má velký význam kritika těch buržoazních právních koncepcí, které tvoří široký teoretický a ideový základ mnohých současných škol a směrů buržoazní jurisprudence a které dosud nebyly předmětem speciálního výzkumu.

Jedním z nejdůležitějších ideově teoretických pramenů současné buržoazní jurisprudence je právě tzv. hnutí za „volné právo“ (Freirechtsbewegung), které vzniklo na konci devatenáctého a začátkem dvacátého století v řadě západních zemí Evropy. „Volné právo“ zahrnovalo mnohé proudy, které tak či onak vyjadřovaly nespokojenost s normativním pojetím pro jeho neschopnost pojmut různorodost právního života a snažily se postavit proti tomuto pojetí svůj výklad práva.

Vitalij Petrovič Marčuk vychází ve své kritice prací Eugena Ehrlicha, Kantorowitze a ostatních představitelů „volného práva“ ze základních metodologických principů marxisticko-leninské teorie státu a práva.

Monografie je rozdělena do čtyř částí.

První část, nazvaná *Příčiny krize buržoazní jurisprudence v Německu na konci devatenáctého století*, je věnována jednak sociálně ekonomickým a politickým předpokladům krize buržoazní jurisprudence v Německu, jednak celkové krizi doktrín právního pozitivismu.

Autor zde upozorňuje na skutečnosti, které měly ve svém souhrnu za následek krizi buržoazní jurisprudence v Německu: Sjednocení Německa bylo základem jeho buržoazního rozvoje, předpokladem vytvoření jednotného vnitřního trhu, což podmi-

nilo rychlý růst průmyslu a obchodu. V průběhu dalšího vývoje docházelo ke stále větší akumulaci a koncentraci kapitálu a rostla ekonomická moc finanční oligarchie. Na začátku dvacátého století začal hrát významnou úlohu vývoz kapitálu za hranice. Boj o trhy za násilné rozdělení světa se stal základem zahraniční politiky reakčního junkerského bloku.

V tomto rozporném procesu se formovala a mohutněla německá dělnická třída. Společné ekonomické zájmy a také společný boj proti dělnickému hnutí sjednotil junkery s velkoburžoazií v junkersko-buržoazním bloku, který ovládl státní aparát a připravoval se na boj v mezinárodním měřítku. I když bylo ústavou z roku 1871 stanoveno všeobecné volební právo, bylo ve skutečnosti podstatně omezeno.

Součástí každé ideologie, včetně ideologie politické, je koncepce minulého vývoje a historická argumentace. Různé subjektivně dezinterpretované historické fakty byly v Německu využity pro vytvoření pravicových nacionalistických koncepcí. Tak vznikla teorie „dávného osídlení“ Germánů ve střední a východní Evropě, z ní odvozené teorie „trvalé“ německé kolonizace a také teorie „Ostbewegung“, která je jakousi zákonitostí německé historie. Byly vytvořeny také teorie „hegemonie“, „geopolitická teorie“, teorie „historické mise západu evropským národům s cílem šířit kulturu mezi ostatními národy“ a jiné. Komplementem těchto teorií byly koncepce práva sankcionující agresivní, okupační a kolonizátorskou politiku jak feudálního, tak kapitalistického Německa ve vztahu nejen ke slovanským, ale i k ostatním národům. Ohlasy těchto teorií se v současné době opět objevují v militaristických kruzích Německé spolkové republiky.

Druhá část, *Sociologické pojetí práva v teorii E. Ehrlicha*, je zaměřena na Ehrlichovo zkoumání právní činnosti v „seminářích živého práva“ a na rozbor Ehrlichova pojetí podstaty práva a jeho pramenů.

E. Ehrlich sbíral různé smlouvy a analyzoval je, vyptával se obyvatel na právní působení norem rakouského občanského zákoníku a dospěl k závěru, že přibližně pouze třetina obsahu zákona se používá v právním životě. Nápravu spatřoval v organizaci seminářů živého práva.

Pokud jde o pojetí podstaty a pramenů práva, vycházel Ehrlich ze zásady, že právo je určováno především společností, která je souhrnem lidských vztahů: Máme-li poznat prameny, rozvoj a podstatu práva, je třeba rozpoznat řád existující v těchto vztazích. Příčina neúspěchu objasnit právo spočívá podle Ehrlicha v tom, že základem výkladu je právní pojetí, nikoli poznání řádu lidských vztahů.

Třetí část je věnována problému realizace práva v koncepci E. Ehrlicha.

E. Ehrlich kritizoval „právní pojetí“ a „tradiční metody“ výkladu práva. Stejně jako ostatní představitelé „sociologického směru“ v jurispрудenci zdůrazňoval potřebu zkoumat sociální život a v něm probíhající procesy. Na základě tohoto „zkoumání“ však zdaleka nemohl objasnit skutečnou podstatu práva, jeho třídní charakter, jeho závislost na ekonomické základně. Naopak, snažil se zastřít třídní charakter práva a chápal je nejen jako souhrn právních norem, ale i jako skutečný sociální řád existující ve společnosti.

Právo podle něho vzniká působením společenských sil (k nimž v jeho koncepci nepatří stát) a ne působením státu, který jako orgán společnosti stojí ve svých počátcích vně jakéhokoli spojení s právem. To, že stát má své zákonodárství, představuje podle Ehrlicha pouze nepatrnou část společenského života.

Poslední část recenzované práce se týká vztahu Ehrlichova „volného práva“ k současné buržoazní jurispрудenci.

Teoretické koncepce opírající se o myšlenku „volného práva“ se staly základem současných buržoazních sociologicko-právních doktrín. V současné buržoazní jurispрудenci jsou dnes využívány dávno zastaralé koncepce založené na odtržení práva od jeho skutečné sociálně třídní podstaty. Buržoazní učení a školy se nepoučily z historické prověrky. Právě tak jako nemohly v minulosti, nemohou ani v současnosti dát vědeckou odpověď na otázky, které vytyčuje život.

Přínos kritické monografie V. P. Marčuka spočívá v tom, že podává zasvěcenou informaci a analýzu společenských kořenů teorie volného práva, která je v té či oné formě v soudobých buržoazních společensko-právních koncepcích oživována. Poskytuje tak čtenáři dobré zázemí pro hodnocení nově prezentovaných, avšak v minulosti zakotvených názorů.

Karel Schelle